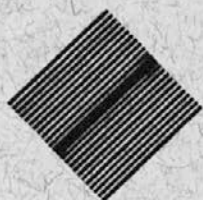

POSTNINA PLACANA V GOTOVINI.

B E S E D A

O SODOBNIH VPRAŠANJIH

LETO II.
ŠTEV. 9.

Revija »BESEDA o sodobnih vprašanjih« izhaja mesečno. — Izdaja in urejuje jo za konzorcij Pitako Vilko. — Uredništvo in uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 22/I (Delavska zbornica). — Tiska tiskarna »Slovenija« v Ljubljani, Wolfova ulica št. 1. (Predstavnik A. Kolman.) — Revija stane letno Din 50.—, polletno Din 25.—, četrtletno Din 15.—; za Avstrijo letno Šil. 8.—; za Nemčijo letno RM 5.—; za vse ostale države S 150.—. — Naročnino je pošiljati na čekovni račun poštne hranilnice v Ljubljani, št. 16.099, telefon št. 2265. — Rokopisov ne vračamo.

Vsebina

ZA 6. IX. 1933. — Ruda Jurčec: PO PETNAJSTIH LETIH. — Anton Marinček: OKOLI KONKORDATOV. — RIM IN CERKEV. — Ivo Grahor: SOCIOLOŠKA SLIKA BREZPOSELNOSTI. — NEMEC O JADRANSKEM VPRAŠANJU. — OCENE.

Naročnike

lepo prosimo, da takoj po prejemu te številke revije PORAVNAJO NAROČNINO za tekoči letnik. Naročniki naj upoštevajo, da se vzdržuje revija edinole iz naročnine. Uprava ne more zmagovati tiskarskih stroškov spričo razmeroma zelo nizke naročnine, če vsi naročniki ne store svoje dolžnosti. — U p r a v a.

BESEDA

O SODOBNIH VPRAŠANJIH

LETO II.

SEPTEMBER 1933

ŠTEV. 9

Za 6. IX. 1933

Sesti september je šel zdaj tretje mimo. Čisto tako, kakor gredo dnevi tega ali onega datuma mimo, kakor da se niso tri leta nazaj mlačnega septembrskega jutra, ko so vstajale megle iz svinčenih voda tržaškega zaliva, pred puškami zadnjič z zadnjo silo in strastjo vzpeli štirje mladi ljudje, blede, v obrazih zgubani, z razprtimi, drhtečimi očmi, ki ni bilo jasno, kaj se te zadnje, kratke hiše, ko natura hoče s pobesnelo, v obup se nagibajočo silo posrkati polnost nezadržno izginjajočega, odmerjenega časa, zrcali v njih: ali žeja po izživetju vseh treh, štirih minut, ki jim jih še privoščijo gospodarji življenja, ali strah pred najstrašnejšim, kar jih mora čez štiri minute zadeti, tesnoba iz slutnje, da bodo morali praznih, močnih rok zastopiti skozi vrata med Tokraj in Onkraj, in da bo nanje padlo pozabljenje kakor nad kamen kljub tem najstrašnejšim štirim minutam, v katere jih je vrgla blazna, brezupna ljubezen do vsega tistega, kar večina ljudi in večina nas tako mirno in s tako elegantno ravnodušnostjo pusti ob strani. To je bila ljubezen in vera v narod, v tisto nekaj, kar je kljub neveri večine boljših sinov še vendar resnično. Toda ne: tisti štirje mladi ljudje, postavljeni pred črne oči pušk v drhtečih rokah nehotnih morivcev, živih orodij mrtvega, nečloveškega sistema in reda, ti ljudje so preveč verovali. Do smrti. Storili so s tem nekaj, česar ni še nihče od naših ljudi. Šli so v smrt za idejo, ki jo je ves svet moral po logiki priznati za absurdno. Tudi mi smo jo, saj tako govore spomini edine obletnice, ki bi bila vredna narodnega praznovanja. Praznujemo jo z molkom, ne z molkom žalosti, z molkom kakor pred posodami svetih, večnih simbolov, z molkom na krajih velikih smrti, marveč z molkom, ki ga zaslužijo dela in grobovi kramarjev, ki ob njihovih godovih in osmrtnicah ovešamo sebe in stvari okrog sebe z zastavami, s svetjem, z občudujočimi kriki, z onstransko glorijo, ki mora sijati nad mrtvimi krinkami velikih obrazov, ki jih nikdar ni bilo. Tisti štirje fantje na Bazovici niso v naglici in sili svoje vere niti zadnjo minuto utegnili pomisliti, da bi mogli umirati v prazno, kakor krik v mrtev prepad; njihove vroče oči so bile polne zemlje okrog njih: kraških gmajn, osamljenega borovja, rjave skope zemlje na Doberdobo, vipavskih in goriških rdeče cvetočih pomladi, jesenske žalosti nad Krasom, črnih, stisnjenih kamenitih hiš, stisnjenih v bregove, mežikajočih, pisanih tržaških večerov, sivga morja, nad katerim je skozi megle to jutro dehtela bela senca lepe Vide. Vse so videli in se niso hoteli ničesar bati in tako nam je tisto septembrsko jutro na Bazovici dalo prve heroje, prve ljudi, kakor smo jih poznali iz pripovedk: ti, ki so umrli za svobodo. To dejstvo je prelom z vsem, kar smo do zdaj poznali pri sebi. Ljudje so šli z golimi rokami umirat za

princip, ki je bilo moči uganiti, da ga polovica njihovih soljudi ne bo hotela razumeti. A šli so kljub vsemu, in to je največje v njih in v njihovem delu. Štirje ljudje, ki hočejo umreti za eno vero in eno voljo: za svobodo naroda, obsojenega v senco. Še več: štirje ljudje proti enemu sistemu, ki si zavouje svet, za svobodo človeka kljub vsemu, kljub temu, da bo morda prav tisti sistem v spremenjenih oblikah obešal njihovo smrt kot okras in potrdilo na svoje prapore. Ti ljudje niso umrli za kake nacionalistične utopije, za to ljudje nimajo moči ne delati, ne umirati. Kaj ne gledamo tega vsak dan? Oni pa so umrli za veliko, krvavo realnost: za svoj narod, za hirajočo skupnost strtih, žalostnih ljudi, ki so jih pustili pastirji in preroki in se šli bahat po svetu z njihovo smrtjo. Te nerazumljive resnice z Bazovice se ne moremo navaditi, ker je tako drugačna od vseh resnic, ki jim verjamemo in moramo verjeti danes. Zato praznujemo godove vseh mogočih postavljenih junakov, ki so najboljši od njih morda morali umreti po slučaju razmer, heroji brez volje in brez vere, brez resnice, ki jih je v njeni senci baje ujela smrt. Slavimo ljudi, ki še živeli niso za nas, kaj šele umrli, in čakamo, da bodo praznovali praznike naših prvih in edinih mučencev drugi. Pred tremi leti se je zazdelo ob štirih imenih z Bazovice, da nam bodo res postala simbol v iskanju nujne narodne realnosti: v edinosti, v zavesti o resničnosti svojega bitja in bistva, v veri v to, kar smo in v zametanju vsiljevanega prepričanja in potrebe, da moramo narod in ljudje šele postati. Štirje naši ljudje z Bazovice, kaj nam niso vsem vernim in nevernim dovolj poročstva, da smo vendar, kar smo. Za nič ljudje ne unirajo niti na povelje. Smrt enega našega človeka je več kakor vse utopije otrok tega sveta in kdor se tega noče zavedati, ne sme biti naš človek. Govoriti in verovati moramo to v imenu in v spominu onih z Bazovice. Kljub temu, da jih pozabljamo v neredu hotenj in časa, da jih pozabljajo tisti, ki so si njihov spomin pripeli za parado na prsa. Res: letos niso dobili niti skromne maše za sporočilo Onstran, da še živimo in verujemo vanje in vase, ob plošči pred univerzo so gorele sredi skromnih rož redke sveče, ob njih drobna gruča molčečih, povečini izdelanih postav in nekaj čujočih oči, prav nasproti so preplesavali noč marsikateri od tistih, ki hočejo po sili dajati barvo našim dnevom in našim hotenjem. Drobne, mrtvaške lučke so se dušile v soju obločnic in krika. Toda visoko nad vsem tem se je čez vso slovensko zemljo od gora v mesečini do mlečnih megla na obzorju morja razpenjalo mehko, svetlo nebo, kakor en plašč in en sen in marsikje po izgubljenih zakotjih te zemlje je bil za večerno mizo prazen prostor za štiri sinove, ki jih ni doma, in so gorele lučke za duše ranjkih in so ljudje z mislijo ob njih bedeli, kakor narod na veliki poti in marsikomu se je na to pozabljeno vigilijo vendarle zazdelo, da v njihovem imenu hodimo po težkih dneh domov.

Ruda Jurčec:

Po petnajstih letih

Okoli nas in mimo nas se vodi danes ena najzanimivejših političnih iger, kar jih je po svetovni vojni zaigrala evropska diplomacija. Piše se oporoka Srednji Evropi, ki da je shirala na vseh onih kulturnih, političnih in socialnih sestavinah, ki so včasih tvorile njeno tisočletno enotnost. Skozi očala našega časopisja smo bili tako srečni, da smo razložili prav dobro linije zapadnoevropskega, nemškega, italijanskega imperijalizma in naloge Male antante. V svojem kozmopolitskem navdušenju postajamo danes tako svetovno nervozni, da lahko vsak hip pričakujemo, da se bo na evropskem obzorju pojavil nov Bismarck, zavihtel s še večjo brutalnostjo, nego je to delal on, v rokah kakšen narodno politični falsifikat, kakor je to včasih bil Biarritz, Šadowa, »la depeche d' Ems — brzozavka iz Emsa,« v najnovejšem času sarajevski atentat l. 1914, in vtaknil bakljo pod srednjeevropsko smodnišnico. Mi smo se kot srednjeevropski narod seveda že odločili, v kateri imperijalizem da spadamo. Ker smo sicer »uboge žrtve«, smo vsaj v mednarodni politiki odlični konservativni patriotje.

Poleg vročične zaskrbljenosti, ki vsako politično igro spremlja navadno le zato, da ljudskim množicam zakrije osnovne linije logičnega političnega razvoja, vsak diplomatski metež že na zunaj ustvarja mnogo momentov, ki jih je možno zaračunati s širokogrudnim političnim optimizmom. Vsak politični konflikt pa se navadno končuje z idealnim političnim manifestom. Le to se nam zdi, da se Slovencem v takem manifestu pripravlja nova prevara.

I.

Mogoče se ni nikdar tako silno pokazala kot sedaj vsa tista nezgoda, da Slovenci nismo imeli onega »pisanega« političnega programa, ki bi moral biti »magna charta« našega mirnega političnega razvoja v krogu evropskih narodov. Na že tolikokrat premlevanem kulturnem, političnem in zemljepisnem križišču evropskih narodov smo pa zato vso svojo politično problematiko zmiraj zajemali z ono zasoplenostjo, da nismo imeli vsaj toliko časa, da bi pogledali, ali zajemamo ostanke evropskih političnih dobrin s slovensko zajemalko. Dovršeno smo igrali igro političnega liberalizma in to tako dobro, da smo postali naravnost vzgledni politični oportunisti in da bi mogli v galeriji evropskih državnikov težko najti oportunistične državnike, ki bi bili tako širokogrudni kot so bili naši. Idejni anarhiji devetnajstega stoletja smo se upirali s tako zagrizenostjo, da nismo opazili, da stojimo sami že predolgo na prepihu in nam sedaj grozi spet nevarnost, da načelno stališče političnega dela zamenjamo za kako neživljensko fikcijo. Krizi politične miselnosti, ki je pa le kriza slovenske politične načelnosti, naši bivši politični razredi skušajo ulti s tem, da v okviru negotovih trenutnih političnih oblik iščejo ravnotežja oni prosluli slovenski politični zmernosti, tradicionalnosti, konservativnosti in politični poštenosti, ki je napram vsakemu slovenskemu politiku bila zmiraj krotka in prizanesljiva, če je le zmogel na svojih rokah prinesiti ljudskim množicam nekaj političnih pridobitev. Ker je to bilo možno, dokler smo bili v osrčju srednjeevropske državne zveze, v senci slovesne katoliške habsburške monarhije, v romantično herojski borbi proti tokovom, ki so nas narodno ogrožali, je odsotnost načelnega slovenskega političnega programa bila znosna.

II.

Revizijonizem je tako danes naša najrealnejša postavka v mednarodni politiki. Ne gre zato, ali se bo izvršila revizija za nas ali proti nam. Želeti moramo le, da se z našim krepkim sodelovanjem v Srednji Evropi ustvari oni politični red, ki bo vsem srednjeevropskim narodom zagotovil možnost iskrenega in zdravega političnega razmaha.

Trenotno sta v Evropi dva tokova, ki usmerjata politiko revizijonizma. Eden upa, da bo do revizijonističnega obračunavanja prišlo le v obliki nove vojne, drugi pa še računa na to, da se mora najti forum, kjer bo možno v obliki mirovnega sporazuma izvesti revizijo mirovnih pogodb. Slednje mišljenje je na zunaj prevladalo tudi v osnovah »pakta četvorice«, ki si je za mirno rešitev revizijonističnega vprašanja izračunal dobo desetih let.

Obadva tokova pa temeljita na istih osnovah politične neiskrenosti. Opirajoč se zgolj na zgodovinsko vrednotenje političnih tendenc človeštva, računata v svoji materialistični kratkovidnosti oba samo na to, da je v današnjem stanju revizija mirnim potem nemogoča. Tako oba tokova trenotno smatrata za največjo politično modrost, da v vprašanju revizije zavzameta najbolj konservativno stališče in zato miroljubni pristaši revizije kličejo revizioniste pred ženevski forum, »pakt četvorice« pa ustvarja nad Srednjo Evropo najvišjo instanco združenih velesil, ki bo sama odločila, kateri trenotek da bo najbolj ugoden za krvavi ples nad Podonavjem. Konservativna politika v Evropi še zmiraj računa s tem, da se bo borba odločila v smislu premoči enega imperijalizma nad drugim.

III.

Odbijanje in zanikanje vseh trenotnih političnih elementov je seveda politična utopija. V tem pa, da se v politiki odločujemo za najaktualnejši evropski politični radikalizem, je seveda najcenejši politični modernizem.

Borba političnih interesov nam sosednih močnejših narodov da se bo nujno borila prek naših hrbtov za prodor. Nemški imperijalizem da se znova uveljavlja v tradicionalni liniji Berlin—Bagdad, italijanski v smeri Trst—Odesa, francoski pa se na Donavi s pomočjo Male antante utrjuje proti vsem revizijonistom prav tako kakor na Renu. Dalje da smo geografsko kot trikot izpostavljeni vsem nevarnostim prvega konflikta, ki nas lahko razkosa na tri dele.

Vse to politično gledanje je zelo blizu razumni enostavnosti, ki je temelj zdravi politični liniji. Vendar nam pa ravno ta prerealna enostavnost teh problemov dokazuje, da je za njihovo življenjsko vrednost vse premalo zvoka v teh besedah.

Res je, da ima svetovna diplomacija že stare metode obravnavanja mednarodnih političnih tokov, ki slone na tradicionalnih političnih težnjah evropskih narodov. Toda v zgodovini vseh mednarodnih konfliktov mednarodni diplomaciji nikdar ni uspelo, da bi mogla prejudicirati ali zmaličiti politični obračun, ki naj bi bil končni facit izravnane mednarodnega položaja. Politični obračun Versailles je bil gotovo zamišljen drugače nego se je končno izkazal. V vsakem stoletju se je politična karta Evrope trikrat, ali celo štirikrat izpreminjala, a pri tem noben narod ni mogel biti zbrisan z evropske karte. Nikdar pa se spreminjanje zemljepisne lege kakega naroda ni moglo uspešno zaključiti proti tistemu narodu, ki tega sam ni hotel in je še dovolj veroval v svojo lastno politično poslanstvo v zboru mednarodne solidarnosti.

Račun proti evropskemu revizijonizmu je zato lahko zelo prozoren. Nemškemu imperijalizmu ta popularni politični tok v Evropi lahko res da služi

uveljavljanju njegovih ambicij recimo na azijskem trgu. Azijski politični trg se pa danes očitno organizira v tej smeri, da bi od tam izrinil anglosaksonski vpliv in mu bo zato nemška pomoč v borbi za neodvisnost zelo dobrodošla. Da bi pa nemški imperializem v Aziji zamenjal angleškega, je pa popolnoma neverjetno. Isti uspeh bo v vseh svojih neiskrenih intervencijah žel italijanski revizionizem, ker se bo gotovo v novi Evropi dalo še težje izvajati tisto, kar se danes niti v Aziji več ne da. Francoski imperializem pa je danes prispel do onega viška, ki danes niti ni več v ravnotežju s francosko politično miselnostjo. Zato je pokojni Briand sam iskal možnosti, kako bi zrušil imperijalistične osnove versailleskega mirovnega diktata.

Dasi je materialistično gledanje političnega nehanja zmiraj zelo blizu enostavni politični miselnosti širokih ljudskih mas, je vendar tako razlaganje političnih problemov skoz in skoz varljivo in škodljivo. Tako gledanje v politiki sicer čisto točno da razumeti, kolika je v tem ali onem političnem programu premoč kapitalizma, militarizma in imperijalizma. Nikdar pa tako gledanje ni izraz dinamičnih sil, ki se pojavljajo v tem ali onem političnem pokretu. Proti vsem interesom kapitalizma, militarizma in imperijalizma se je sleherna odločna in zdrava politična volja vsakega evropskega naroda znala izraziti v onih oblikah, ki jih je za svoj življenjski razvoj smatrala za časten in potreben.

IV.

Versailles je pomenil prodor demokracije v zbor svetovne diplomacije. Vsled silnega razmaha, ki ga je doživelo človeštvo v dobi demokracije v kulturnem in tehničnem pogledu, je tradicija zaprtih diplomatskih salonov, ki so včasih reševali svetovno politiko za zelenimi mizami, splahnela. Kapitalizem sam je v dobi demokracije postal tako neizmeren, da ga sicer majhna kopica industrijskih kraljev ne more več nadzirati. Oborožena samozavest generalštabov je morala kloniti pred civilno odvisnostjo tehničnih izvedencev in sotrudnikov iz vseh delov sveta. »Pakt četvorice« pomeni sedaj zadnji sunek proti demokratičnemu obravnavanju svetovnih političnih problemov. V vrednotenju političnih elementov naj se zopet ustvari ona disciplina, resnost in ravnotežje, ki bo vso zrušeno politično hierarhijo sveta postavila zopet na svoje staro spoštljivo mesto.

Tako se v obravnavanju mednarodnega političnega razmerja zmiraj in zmiraj apelira na zmernost, ki se pa zmiraj meri le z merili preteklosti. Sedanji rod da nosi za pravilno oblikovanje bodočnosti vse preveč anarhičnih elementov v sebi, ki ne morejo poroštvoovati solnčnega izida trenutnim težavam. V obravnavanju notranjepolitičnih problemov pa doživljamo organizirano in centralizirano klasifikacijo dovoljenih in nedovoljenih političnih strasti v obliki različnih diktatur. Demokracija da je bila višek političnih svoboščin človeštva. Za ceno varljivega političnega miru naj se žrtvuje osebna politična svoboda, ki je pa edini pravi vir kulturnega in socialnega razvoja človeštva.

Ker nam je v konfliktu, ki se bliža, naša sedanja pozicija nenaravna, naj nam prek morebitnih očitkov vesti, da grešimo, pomagata poljski in češki panslavizem, ki temeljita na krivicah, ki se gode Ukrajincem in Slovakom? V tem smislu se še da ribariti, ne da se pa več v borbi s kapitalizmom, kjer že ni več mogoče najti prave vsebine gospodarski rešitvi podonavskega problema. Kako daleč pa je že nazadovalo pojmovanje pravične ljudske države, pa se vidi najboljše v tem: včasih je bila ravno demokratična organizacija države podlaga za razumevanje splošne vojaške obveznosti. Danes se pa v nekaterih državah ustvarja pojem »de la nation armée — cel narod je oborožen« v

smislu popolne abdikacije politične miselnosti ljudskih množic v roke diktatorju, ki da naj edini sam pravilno vodi politično usodo svojega naroda.

✱

Če smatramo revizionizem za evropsko politično nujnost, potem mislimo pri tem, da računamo na popolen zlom samo historičnega, zgolj materijalističnega in statično fatalnega gledanja na politično izživljanje. Vkljub ostrini različnih imperijalizmov z vzhoda, severa ali zapada, katerim smo trn v peti, upamo, da v revizionizmu ni zapopadena samo igra, ki naj odloči o nadvladi tega ali onega imperijalizma. Politični, kapitalistični in patrijotični imperijalizem nosijo danes v sebi vse kali revizionizma, ki bo v zboru evropskih narodov postavil še mnogo več novih problemov kot pa samo problem nove razdelitve Srednje Evrope. Lahko se zgodi, da bo ta ali oni imperijalizem smatral za potrebno, da vprizori divji ples nad našimi hrbti. Politična zgodovina Evrope pa uči, da se je tak konflikt prej ali slej zmiraj končal proti tistemu, ki je povzročil katastrofo.

V onemeli politični zavesti ljudskih množic tli danes bodisi v močno poudarjeni ali pa v tihi, pričakujoči obliki silno hotenje po individualni svobodi, po socialni pravici in občestvenem miru. Delegiranje osebnih političnih pravic temu ali onemu diktatorju in delegiranje narodnih političnih zahtev tej ali oni državi je bil le plod zlobne demokracije in zaslepljena dobra vera posameznih narodov. Če se v navidezni apatičnosti napram obstoječim političnim oblikam opazuje, da je narod že z njimi obračunal, potem se čuti zmiraj bolj in bolj, da v evropskih narodih podzavestno klijejo nove oblike in zahteve mednarodne solidarnosti. Iz socialnih in kulturnih komponent novega družabnega reda pa se ustvarja nov tip ljudske samouprave, ki bo tradicije demokratske države zgrabila tam, kjer je demokracija morala kloniti.

Naše stališče kot člen evropske narodne solidarnosti je v tem razvoju političnega revizionizma jasno. Odklanjajoč sedanjo organizacijo Evrope, odklanjamo tudi vse njene posledice, ki se izražajo v oblikah političnega, kapitalističnega in patrijotičnega imperijalizma. Mirno pričakujemo nov, pravičnejši red v Evropi, ki bo našemu narodu z njegovim sodelovanjem v zboru evropskih narodov zagotovil ono mesto, ki mu v okviru njegovega poslanstva gre.

Anton Marinček:

Okoli konkordatov

Konkordat pomeni pogodbo, včasih tudi spravo med papežem in vladarjem, med Cerkvijo in gotovo državo.

Sedanji vodilni katoličani vidijo v konkordatih višek katoliške politike. Saj beremo zelo pogosto v katoliškem časopisju cele jeremijade, ako ta ali ona država ne sklene konkordata s sv. Stolico. Menijo, da tista država prezira katoličane.

I.

Če je kako dejanje ali akt koristen za namen, kateremu naj bi služil, moramo najlažje spoznati in sklepati iz učinka, ki ga povzroča dotično dejanje ali akt.

Namen Cerkve je, da razširja, utrjuje in pogloblja v človeštvu božje kraljestvo na zemlji. To je tudi ukaz njenega ustanovitelja. Drugega namena nima. Temelj, obenem tudi življenski sok Cerkve so Kristusovi nauki. Ako prodro v srca in duše ljudi živi, neokrnjeni in nepotvorjeni, je namen Cerkve dosežen.

Kakor so za rast rastlin in živih bitij potrebni stalni zakoni, tako tudi ne more iti preko stalnih zakonov setev, rast in zoritev semena božje besede. In ti so: Človeštvu morajo biti nauki Cerkve prinešeni in negovani v taki obliki, ki je najbolj pripravna, da jih doume, sprejme, doživlja in se po njih izživlja. Vzemimo otroka v šoli. Če bi katehet govoril slovenskemu otroku v nemščini še tako nazorno in lepo o Bogu, njegovi dobroti i. t. d., ne bi imel nič od tega. Pojm o Bogu dobi otrok šele tedaj, če mu ga katehet razlaga v slovenskem jeziku. Ker je pa človekov namen Bog, ima zaradi tega pravico, ki je že v naravi sami, da se oznanja blagovest o Njem v maternem jeziku. Ta pravica pa ne korenini le v človeški naravi sami, ampak tudi v Bogu. Zato ima človek naravno in nadnaravno pravico, da sprejema božji nauk s pomočjo svojega jezika in vseh tistih sredstev, ki so svojska edino le njemu. Kar velja za človeka-posameznika, velja tem bolj za narod. Tisti, ki hočejo in morajo razširjevati božje kraljestvo, imajo pa naravno in nadnaravno dolžnost, da oznanjujejo nauke tega kraljestva v taki obliki in s takimi sredstvi, ki so svojska vernikom.

Velike važnosti je tudi, da vladajo take razmere, da more Cerkev nemoteno vršiti svoje poslanstvo. Mora biti svoboda.

Cerkev se je vedno tega zavedala, zato je od svojega postanka sem veljala za odločilno braniteljico in boriteljico za naravne in nadnaravne pravice človeštva.

II.

V zadnjih letih sta bila sklenjena dva silno važna konkordata: Lateranski — leta 1929 in konkordat z Nemčijo — leta 1933. Konkordat z Italijo je torej v veljavi že 4 leta. Lateranska pogodba pomeni spravo Cerkve z italijansko državo. Ker je bil s tem likvidiran dalekosežen spor, je pričakoval ves katoliški svet, zlasti pa italijanski katoličani, še posebej pa italijanske narodne manjšine, da bo, če ne drugod, vsaj na verskem polju ustvarjeno tako stanje, ki bi približno odgovarjalo naravnim in npravnim pravicam vernikov.

Kakšno je bilo stanje pred sklepom lateranske pogodbe, je itak znano. Ne bomo o tem razpravljali. Važno je, kako se je versko življenje izoblikovalo, potem ko je bila sklenjena lateranska pogodba.

a) Dušno pastirstvo.

Duhovniki in verniki narodnih manjšin so bili prepričani, da se bo njihov položaj, zlasti z ozirom na izvrševanje verskih dolžnosti s pomočjo konkordata izboljšal. Bili so varani.

Lateranska pogodba ne obsega nikakih takih določil, niti v pogledu dušnega pastirstva niti v pogledu verskega pouka. Nasprotno. Lateranska pogodba obsega določila, ki so naravnost naperjena proti narodnim manjšinam. Te so:

1. Škofje smejo izdajati odredbe, pastirska pisma, škofijske liste etc. v italijanskem ali latinskem jeziku. V italijanskem tekstu morejo dostaviti tudi prepis v drugem jeziku. Svoječasno je politična oblast ukazala — ko so še smeli izhajati slov. listi —, da morajo biti predloženi oblastem v cenzuro v dveh jezikih — v italijanskem in slovenskem. Te dra-

konične odredbe so se zdele prehude celo Mussoliniju in je odredil, da jih ukinejo. Na duh teh odredb je tedaj pristala najvišja cerkvena oblast sama. Ta pristanek pomeni prelom cerkvene tradicije, namreč da so pred Cerkvijo vsi narodi enakopravni. Cerkev pozna in mora poznati za vernike le en uradni jezik in ta ni uradni jezik države, ampak jezik dotičnega naroda.

2. Kdor ni italijanski državljani, ne more dobiti fare. Imejitelji škofij in župnij morajo poleg tega biti večji tudi italijanskega jezika. V slučaju potrebe jim morejo biti dodeljeni pomočniki, ki so večji poleg italijanskega tudi domačega jezika, in sicer radi tega, da se more dušno pastirstvo vršiti v jeziku vernikov.

Sledi: duhovnik, ki pripada manjšini, je lahko v vsakem pogledu najboljši duhovnik, pa ne more med svojim narodom postati dušni pastir, če ne zna italijanskega jezika. Nasprotno. Italijanski duhovnik more postati župnik med verniki, kateri ga ne razumejo kakor tudi on njih ne. Torej postane dušni pastir celo vodja, četudi nima glavnih pogojev za to in sploh ne more vršiti dušnega pastirstva. Vprašanje je, kaj naj sploh tak duhovnik počenja, če ne more izvrševati svoje najvažnejše naloge — dušnega pastirstva. Tak duhovnik mora postati, četudi ne bi hotel, sobojevnik režima, da raznarodi vernike, predvsem mladino. In take duhovnike naj bi verniki celo sami vzdrževali!

V lateranski pogodbi je sicer rečeno, da se bo smelo dušno pastirstvo nemoteno vršiti v materinem jeziku. Verniki, nemški in slovanski, so upali, da bodo prenehala vsa tozadevna nasilja. Slovanski verniki so pričakovali, da bodo smeli v svojem jeziku zopet izdajati nabožno časopisje ali pa da bo vsaj zopet dovoljena katoliška akcija. Nič od tega. Nasprotno. Zdi se, da je dobil režim novega poguma; kajti razmere so se poslabšale.

Politične oblasti so začele zahtevati od duhovnikov, da morajo imeti za priseljene italijanske vernike, ki obstojajo iz nekaj desetini ali še ne uradnikov, pridige v italijanskem jeziku. Nato so zahtevale te oblasti, da naj pridigujejo v italijanskem jeziku tudi šolarjem, dalje da pred službo božjo prepevajo italijanske cerkvene pesmi. Duhovniki in laiki, ki so se uprli in se sklicevali na lateransko pogodbo, so bili preganjani (župnik Rejc, organist Černigoj in cela dolga vrsta). Politične oblasti so stavljale zveste duhovnike pod policijsko nadzorstvo. Po solnčnem zahodu niso smeli zapuščati župnišč, torej tudi ne vršiti dušnega pastirstva. Oblasti so stavile — in navadno tudi uspele — na škofove zahteve, da iz »važnih« razlogov prestavijo župnike iz njihovih far. Režim se ni ustavil niti pred službo božjo. Znano je, kaj se je dogajalo v Gorici, ko so bile v cerkvi sv. Ignacija misijonske pridige v slovenskem jeziku. V cerkvi so javno motili pridige, napadli so dejansko duhovnika govornika. Vse to kljub temu, da je bilo v lateranski pogodbi zajamčeno svobodno izvrševanje dušnega pastirstva v materinem jeziku.

Za slovenske vernike je bila edina tolažba in edino upanje nadškof d. r. S e d e j. Prisilili so ga na zelo nedostojen način, da je odstopil. Politična oblast je dolgo pritiskala, pa ni uspela, dokler se ji ni pridružila tudi cerkvena oblast. Za apostolskega upravitelja je bil postavljen Sirotti (Sirotič). To ime je zaslovelo radi njegovih metod v seminarju v Kopru, kjer je bil kot ravnatelj v službi režima in dosleden raznarodovalec slovenske mladine. Ko je prišel za apostolskega administratorja v Gorico, je nadaljeval in še nadaljuje to delo. Iz vodilnih mest je odpravil vse slovenske duhovnike, celo slovensko služinčad je odpustil.

Pod Sirottijem je zasegla italijanska oblast Alojzijevišče v Gorici. Ta zavod je ustanovila slovenska duhovščina, da bi se v njem izobraževali in pripravljali za srednje šole slovenski otroci, ki bi se hoteli posvetiti duhovskemu poklicu. Apostolski administrator Sirotti je odstranil tudi slovenske prefekte in slovenskega duhovnega voditelja. Za voditelja je bil imenovan duhovnik Antonini. Ta je prepovedal slovenskim otrokom peti slovenske cerkvene pesmi; nato je odpravil v zavodu slovenske pridige, dnevne molitve se niso smele več opravljati v slovenskem jeziku, končno je prepovedal slovenskim gojencem medsebojno občevanje v slovenskem jeziku. Za prestopke te prepovedi je bila določena stroga kazen.

Sličnih blagodatí so bili deleženi tudi nemški verniki.

b) Kateheza.

Važno vejo dušnega pastirstva tvori verski pouk šolske mladine. V kakšnem jeziku naj se vrši? Gotovo v materinem, ker edino tega otrok obvladuje. Cilj fašističnega režima je, da raznarodi narodne manjšine. Zato je za njega vzgoja otrok silno važna. V šole in otroška društva je sicer mogel režim uvesti italijanski jezik, toda pri verskem pouku je naletel na oster odpor. Oba faktorja: duhovniki in starši so se zavedali, da gre pri tem vprašanju za njihove naravne in nadnaravne pravice, obenem so se zavedali, da so člani občestva, ki mora braniti te pravice.

V Italiji je obstojal še pred sklepom konkordata šolski zakon, da se mora vršiti v šolah verski pouk edino v italijanskem jeziku. Ravno v času, ko so sklepali lateransko pogodbo, so zahtevale oblasti, da morajo tudi slovenski, odnosno nemški duhovniki poučevati krščanski nauk v italijanskem jeziku. Ker so to odklonili kot nedostojno in protivno njihovi vesti, so morali iz šol v cerkve in župnišča.

Konkordat ne obsega ničesar, kar naj bi ta zakon odpravilo ali pa omililo. Še ostrejši kurs je zavladal. 27. avgusta 1932 je izšel celo kraljevi dekret, ki ustanavlja za provinco Trient 30 katehetskih mest. Njih naloga je, da bodo učili krščanski nauk v italijanskem jeziku in uvedli med šoloobveznimi otroki tudi cerkveno petje. Ti katehetje se nastavijo le po predhodnem zaslišanju pristojnega škofa. Ker ne razumejo otroci italijanskega jezika, je prav za prav glavna naloga teh katehetov, da raznarodujejo šolsko mladino. Sedaj deluje že več takih katehetov v trientski provinci.

Tako stanje vpliva prav gotovo demoralizujoče, poleg tega pa vodi nujno v medsebojni boj katoliških duhovnikov samih.

Med Slovenci se je zopet izkazal ap. administrator Sirotti. Pozval je k sebi nekatere slovenske duhovnike in jim prigovarjal, da naj vendar v »interesu cerkve« prično učiti krščanski nauk v italijanskem jeziku. Ni dobil izdajalca. Svoj cilj pa kljub temu zasleduje s tem, da nastavlja italijanske duhovnike, kjer le more. Istotako kliče v slovenske pokrajine italijanske redovnike. Vsi ti so pretežno poslušno orožje režima, tudi pri raznarodovanju.

III.

Vprašanje je, če taki konkordati v resnici služijo glavnemu in edinemu namenu Cerkve: razširja božje kraljestvo na zemlji. Tudi konkordat z nemško državo ni prinesel v tem pogledu zaželenih sadov. Tudi tam ni duhovnik prost niti v šoli niti v cerkvi. Mogoče prinesejo taki kon-

kordati kakšne gmotne koristi. Te pa niso in ne smejo biti odločilne. V polni zavesti si upamo trditi, da povzročajo na verskem in duhovnem polju sploh velikanska opustošenja. Le predstavljamo si reakcije vernikov narodnih manjšin v Italiji. Slovanski in nemški verniki so zvesti katoličani brez primere. Zavedajo se pa, da vse to, kar se vrši, se vrši s sodelovanjem cerkvenih oblasti. V duše se nujno naseli zagrizenost, obup, malodušnost in odpor. Kaj bo z verniki, ko izumre sedanja duhovniška generacija in sedanja generacija vernikov. V Srbiji je prestopila cela vas primorskih beguncev v pravoslavje. V Italiji formalnega odpada ne bo, ker bo to zabranil režim. Toda odpad v dušah je bolj nevaren.

Kdor pozna fašizem, ve, da ne temelji na krščanstvu. Jasno mora biti za vsakogar, da nista niti Mussolini niti Hitler sklenila konkordata iz ljubezni do Cerkve. Hotela sta postaviti Cerkev v svojo službo. To se jima je v izvestni meri posrečilo.

Zavedati se pa moramo tudi tega, kakšen je splošen odmev v srcih državljanov. Menimo, da ima smisel skleniti konkordat le tedaj, če so podani vsi pogoji, da bo obrodil sad. Dobro poznamo sredstva fašizma. Zato je samo ob sebi umljivo, da je zelo riskantno delati pogodbe s takim režimom in še v istem času, ko preganja na najkrutejši način stotisoče državljanov. Skleniti konkordat pomeni dejansko — formalno mogoče ne — priznanje režima. Milijoni so stisnili zaradi tega zobe. Zato je ugled in vera v Cerkev silno trpela in še trpi.

Ravno to dokazuje, da ni višek cerkvene politike v tem, če katoličani več ali manj konkordatov sklenemo, ampak v tem, če smo tako vzgojeni in prepojeni z nauki vere, da smo sposobni vsi — duhovniki in laiki —, da se brezpogojno postavimo v boj za naravne in nadnaravne pravice posameznega človeka in narodov.

Današnja država je paganska. Njen način uveljavljanja in njeno izvajanje svojih pravic ukinja najsvetejše pravice državljanov. Kdor pride v tesnejšo zvezo s sedanjo državo, mora nujno postati njen sluga. Tudi Cerkev se ne more tega ubraniti. Zato moramo katoličani, če hočemo vršiti svojo nalogo, kreniti na lastna pota: svoje sile naravnati v drugo smer — v smer svobode in samostojnosti. To moremo pa le doseči, če bomo tako trdni, da bomo spoznali, da je naša rešitev danes le v tem, če se Cerkev loči od države.

Rim in Cerkev

(Iz knjige: Mussolinijevi razgovori z Emilom Ludwigom.)

Predno sem prešel z Mussolinijem na pogovor, sem obiskal onega rimskega duhovnika, ki je v pogajanjih pred in po spravi igral veliko vlogo. Razlika v načinu pogovora (od onega z Mussolinijem — op. prev.) je bila katastrofalna. Ta častitljivi duhovnik je govoril tako, kakor da svet ne bi prav nič vedel o težavah in razprtijah, ki so obstojale med obema oblastima. Zatajil jih je skoraj popolnoma za preteklost in molčal o sedanjih. Bil je mogočen, ponižen jezuit, kakor ga srečujemo v Schillerjevih dramah in v francoskih romanih.

Ko sem se vrnil k svetni oblasti (k Mussoliniju — op. prev.), sem ga nagovoril s Cavourjevimi besedami: »libera chiesa in libero stato — svobodna cerkev v svobodni državi« in ga vprašal, če on to sprejema.

»Neizvedljivo s katoliško Cerkvijo,« je rekel. »Če namreč točno to premislimo, zgubi ves smisel. Možna je samo ali popolna ločitev obeh oblasti, to se pravi, da ali država noče nič vedeti o Cerkvi ali pa da ureja obenem z njo skupne zadeve. Obe obravnavata namreč isto materijo — človeka, in sicer enkrat kot vernika, drugič kot državljana. Poskusil sem na različne načine. Leta 1923 sem hotel popolarom dati 5 mest v vladi — Don Sturzo je to pokvaril. Mislil je, da bo z menoj nadaljeval isto igro kot jo je igral z Giolittijem. Zato sem ga vrgel ven!« Tako ali slično se Mussolini še nikdar ni izrazil o kakem svojem sovražniku. Sklepal sem zato, da se najbrž nanj zelo jezi.

»Zakaj ste pa spravo odložili še za nadaljnjih pet let,« sem vprašal.

»To je bilo potrebno zato, da se vse razjasni. Te stvari so zmiraj zelo občutljive narave. Če se pa Cerkev nahaja še v glavnem mestu, potem se k drugemu pridružijo še zemljepisni in topografski razlogi. — Prestolica in hkrati še mesto, ki pripada nekomu drugemu. Vsaj 44 hektarjev.«

»Načrt vatikanske države mi je že l. 1920 nemški p. Ehrle, sedanji kardinal, na svojem zemljevidu narisal,« sem odgovoril.

»Takrat ga je papež Benedikt pokaral, ker ga je objavil že med svetovno vojno. Ali veste, da ste vi pri teh pogajanjih prinesli nekaj novega v zgodovino? (Mussolini me je vprašujoče pogledal.) Gotovo se je zgodilo prvič, da sta se dva neodvisna in sama odločujoča vladarja v istem mestu tri leta pogajala, ne da bi si pri tem le enkrat pogledala iz oči v oči.«

Tiho se je nasmejal, zamolčal svojo misel in nato rekel:

»Zdaj šele sem obiskal papeža.«

Ves Rim je takrat govoril o tem, da je Mussolini pokleknil in papežu poljubil roko. Po spravi sem ga nekoč obiskal, ko je besnel nad papežem, zato tem govoricam najprej nisem verjel in sem se zato sedaj po ovinkih vračal na to vprašanje, ki se mi je za poznavanje človeka zdelo posebno важно:

»Obiskal sem oba zadnja papeža, ki sta te formalnosti zelo različno izpolnjevala. Takrat sem se vprašal, ali more človek, ki je ponosen in ni veren, sploh sprejeti nase izpolnitev teh formalnosti —«

Mussolini je odgovoril: »V splošnem spoštujem običaje one dežele, katere gost sem. V tem slučaju sem se pa že vnaprej izrečno oprostil dolžnosti, da bi pokleknil in poljubil roko.«

»Ali mislite,« sem nadaljeval, »da veren državnik lažje izhaja s Cerkvijo nego neveren?«

»Pri tem pa moramo razlikovati med verniki in cerkvenimi verniki. Če živi državnik v veri večine svojih državljanov, potem je poseben element moči in skladnosti. Toda udeleževanje pri kultu je popolnoma osebna zadeva. Minister, ki je v Španiji izgnal jezuite, hodi na primer vsak dan k maši.«

»Vi ste v svoji mladosti,« sem nadaljeval, »najlepše stvari pisali v Nietzschejevem smislu. Tako na primer: Ko je Rim padel pod Kristusovo oblast, je izginil rod vladarjev, ki so bili najbrž edina veličina v zgodovini. Drugikrat ste pisali o krščanstvu, da je napravilo sodobno Evropo nezmožno za hotenje, hkrati pa vendar ne dovolj nazadnjaško, da bi mogla braniti fevdalizem. Končno ste rekli, da bodo sedaj prišli svobodni, samotni, bojevitih duhovi, navdahnjeni z neko plemenito perverzno, ki jih bo iztrgala iz klešč altruizma...«

»Zadnji stavek je iz Nietzscheja,« me je prekinil.

»Stavek je vaš,« sem rekel in nekaj časa sva se veselo prepirala o avtorstvu tega stavka. Kmalu pa je zagrabil problem na svoj način. Neustrašeno in ne da bi kaj zakrival. Gledal je pred se in premišljeval. Državnik se je boje-

val z revolucionarjem in s Cerkvijo spravljeni predsednik vlade je kljuboval svojemu upornišskemu razpoloženju:

»Nahajam se v težkem položaju, kajti zgodovinsko stališče je tukaj drugačno od verskega. Rimljani so bili beati fortes. Pozneje so postali debiles et ignorantes — slabiči in nevedneži. Zadnji bodo prvi. Upor sužnjev. Seveda ima Nietzsche prav.« Neslišno je zastokal in po kratkem odmoru nadaljeval: »Če pa upoštevam celoto, se mi vendarle zdi, da so bile koristi najbrž večje od povzročene škode. V nekem smislu je bil vpliv krščanstva vendarle koristen. Poglavlje napredka v zgodovini človeštva.«

»Ker so nauk napačno razumeli,« sem ga prekinil.

»Najbrž,« je mirno odgovoril in zdelo se je, da se hoče v svojem samogovoru še bolj poglobiti v predmet razgovora. »Sveti Peter je bil končno vendar le neke vrste propagandist. Ko pa je prišel v ospredje sveti Pavel, resnični utemeljitelj krščanske Cerkve, njen pravi organizator — izredno zanimivo, odlična pisma — nastopi pomembna sprememba židovstva. Do l. 69. in 70. je bilo vse židovstvo v Jeruzalemu, Aleksandriji, Solunu. Nato pride nenadoma do ločitve, Judje se ločijo. Nova vera pride k Rimljanom, k poganom. Nikdo ne ve, kako se je zgodilo, da v posebnem trenutku Judje Kristusa niso več priznali. Izpraševal sem nekega rabina, pa mi ni odgovoril. Značilno: najprej je neko dejstvo legenda, nato pa hujskanje. Tako se godi zmaj. Če bi krščanstvo ne prišlo v cesarski Rim, bi ostalo judovska sekta. To je moje globoko prepričanje. Treba je še dodati, da je vse to bilo predvideno. Najprej cesarstvo, nato rojstvo Kristusovo, sveti Pavel pride po viharju na Malto in nato v Rim. Da, vse to je bilo vnaprej določeno po neki usodnosti, ki vse vodi.«

Mussolini se mi je pokazal v novi obliki. Z nobenim delom in krajem zgodovine se ni toliko pečal kot z Rimom. Tako se smatra sam za del rimske zgodovine. To je pričal izraz njegovega obraza, ko je govoril zadnji stavek.

Nisem ga prekinil pri razmišljanju, dokler ni dvignil glave in me prijazno pogledal, pričakujoč novo vprašanje.

»Goethe in za njim Mommsen sta govorila o univerzalni ideji, ki je vtelesena v Rimu.«

»Zato bi bilo bolje,« je nadaljeval s spremenjenim, logičnim naglasom, »za nemško zgodovino, da bi Herman izgubil bitko pri Tevtoburškem gozdu. Mislim, da je Kipling pisal: narodi, ki niso šli skozi šolo Rima, so podobni mladenci, ki niso bili v šoli.«

»Toda kako morete danes še misliti na to, da bi Rim napravili za središče sveta,« sem vprašal.

»Središče sveta je samo v tem smislu, da ima največ zgodovine — Jeruzalem in Rim! Kaj bi prišlo pri tem še v poštev?«

»V tem smislu sem nekoč slišal rimski stavek z znamenitih ustnic,« sem rekel in zamolčal avtorja, da ne bi svojega pripovednika zmotil. »Luther je tisti, ki je izgubil vojno.«

»Zanimivo. Kdo vam je to rekel?«

»Prejšnji papež Benedikt XV.«

»Da, to je sploh bil velik papež,« je rekel.

»O božiču sem videl, da so rimske cerkve natlačeno polne. Tako je bilo pred kratkim tudi v Rusiji. Sedaj pa po enem desetletju so tam Cerkve skorajda prazne. Verujete vi v obstanek vere?«

»Če pogledam v Španijo,« mi je odgovarjal, »vidim globoko krizo, v kateri se vera nahaja. Tudi tam so bile cerkve preje prenapolnjene. Še danes je tam dovolj religioznosti, toda ta je le na površju ne pa v bistvu. Na drugi

strani pa moram priznati, da vojna in kriza v nekaterih naravah ustvarjajo religiozno občutje in ga jačajo. Nekateri posamezniki, tudi častniki, pa tudi nemški knez so ravno zdaj postali religiozni. Pri milijonih je to danes bolj neka navada.«

»Nedavno ste poveličevali Cezarja, a Jezusa stavili nad njega. Menda tega nisem preslišal?«

»Cezar je za njim,« je prepričano odgovoril. »Jezus je Največji, pomislite vendarle. Povzročil je pokret, ki traja 2000 let! 400 milijonov pristašev, med njimi mnogo pesnikov in filozofov. Njegov primer ostane večni! In od tukaj ven je zasijala luč! Zanimivo je le to, da so ravno najbolj človeški rimski cesarji kristjane najkruteje preganjali.«

»Ko sem včeraj opazoval na kapitolu Marka Aurela na konju,« sem nadaljeval, »sem se spomnil njegovih besed, ki sem jih v zanimivih okoliščinah kot življenjsko vodilo našel napisane v vili Cecila Rhodesa v Captownu v Južni Afriki: Spominjaj se vedno, da si Rimljan. Zavedaj se, da si tudi cesar!«

Mussolini je te besede poslušal z občudovanjem, kar so pričale njegove presenečene oči. Nato pa je ponovil polglasno: »Zavedaj se, da si tudi cesar!« Začel se je tiho, skrivnostno smejati.

Ivo Grahor:

Sociološka slika brezposelnosti

Predavanje na kongresu brezposelne inteligence (Zveze mladih intelektualcev) v Ljubljani, dne 3. septembra 1933.

Vprašanje o brezposelnosti izobraženstva je prav za prav vprašanje o normalni vlogi izobraženstva v družbi. Saj je bistvo pojma »izobraženec« to, da je izobraženstvo najsposobnejši del družbe, da je tista plast, ki vodi in upravlja vso organizacijo, vse panoge socialnega življenja. Iz tega vidika moramo ocenjati sedanji položaj, sedanjo krizo inteligence in z njo spojeni pojav: brezposelnost. Doslej se je razpravljanje o sedanjem problemu inteligence ogibalo te postavitve problema in zato je naša naloga, da to popravimo, ker si le s temeljito razjasnitvijo lahko najdemo pravilno pot tako za celoto kakor za posameznega mladega človeka. Besedo ima sociologija.

I.

V izobraženstvu kot posebni socialni plasti se gotovo križata dva toka življenja, t. j.: 1. tok splošnega umskega napredka in 2. tok ali napredek delovne izobrazbe, specializacije za umske poklice.

Izvor obeh tokov je sorodnega socialnega značaja in ju zaradi tega le s težavo razlikujemo. Posebno v zadnjem času se kaj rado zamenjujeta in je že ta zamenjava kriva velikega nerazumevanja sedanje družbe za mladino.

Kljub temu skupnemu izvoru pa se oba toka izobraženstva dasta ločiti tudi v zgodovini konkretno in praktično.

Tok splošne izobrazbe, splošnega umskega napredka, smemo imenovati napor človeštva za napredek, obstanek in ohranitev vrste. Specializacijo za umske poklice pa imenujemo izobrazbo kulturnega vodstva na tisti črti zgodovine, kjer je to vodstvo potrebno. Razumljivo je, da se obe izobrazbi spreminjata. Spreminja se vsaka zase in tudi njuno medsebojno razmerje se spreminja, še bolj pa lahko to križanje opazimo v sedanji družbi, ko je mnogo

splošno izobraženih ljudi in si vsi ti laste skoraj samo umsko delo. Prav zato, ker sta se oba tako zelo zblížala, se smatra danes velikansko število ljudi za inteligenco, misli pa stari pojem o tej, pojem iz časa, ko je bila splošna izobrazba mase zelo nizka, tako da je že srednja šola pomenila specializacijo. Takrat je višja izobrazba že pomenila specializacijo za vse umske ali duševne poklice. Upravičeno je bilo staro pojmovanje inteligence kot duševnega delavstva toliko časa, dokler je bilo nje število primerno majhno. Dotlej so tudi ljudje mislili, da se izobražuje le toliko ljudi, kolikor jih potrebujemo za vodstvo in vladanje družbe. Že samo to, da je mladostnik dovršil šolo, je pomenilo, da se je kvalificiral za duševnega delavca.

Oglejmo si današnji vpliv tega pojmovanja!

Sedanji šolski statistik pravi, da produciramo preveč inteligence in zahteva, da se omeji dostop v šolo, seveda v srednje in visoke šole. Tako nizko ne gre, da bi zapirali ljudsko šolo. Toda dejansko že posega tako daleč, saj sedanja srednja šola nima nič višjega pomena z ozirom na časovni razvoj in napredek in njegove zahteve, kakor ga je še pred sto leti imela ljudska. Današnja srednja šola se mora po pravici šteti med tisto splošno izobrazbo, ki jo mora dobiti sleherni član družbe v tem času in v tej civilizaciji. Zahteva, da se producira manj tako zvane inteligence, je torej popolnoma napačna in tudi nesocialna v popolnem pomenu besede. Vsak dan pa opažamo, da se ta zahteva poudarja in postavlja celo na takih mestih, ki bi morala to zahtevo brezpogojno odklanjati.

In še težja je ta zahteva, ko jo slišimo med samim izobraženstvom. Večina izobraženih ljudi misli namreč isto. Ti ne vedo, zakaj so baš oni izvoljeni, da dobe izobrazbo. Vedo pa prav dobro, da se vsak nov izobraženec rine za njimi in denarno škoduje v poklicu, jim znižuje življenjski standard. To jim zadošča, da so tudi sami za takšno šolsko politiko, ki naj zapre množicam dostop do nujno potrebne splošne izobrazbe.

Ta zahteva se zdi z njihove strani celo na prvi pogled upravičena. Inteligenčni poklici so prenapolnjeni. Inteligenca strada. Toda, ali ne strada tudi ročno delavstvo? Ali ne stradata tudi delavec in kmet? Tudi ročno delavstvo je brez posla in brez zaslužka; vemo, da je brezposelnih ročnih delavcev celo več nego brezposelnih inteligentov. Problem torej ni v tem, da bi zapiranje šol rešilo brezposelnost, temveč moramo rešitve iskati čisto drugače in drugače:

Družba mora najti dela za vse te ljudi, družba mora vse te ljudi preživljati in jim dati zaslužka.

Upam, da se bo zdela ta zahteva vsem jasna. In naše današnje vprašanje se natančneje mora zastaviti tako, kakor sem v začetku nakazal: vprašati moramo, kaj naj sedanja inteligenca stori, da se reši iz krize?

Edino to vprašanje se mi zdi v tem trenutku pravilno in tudi edino etično. Inteligenca, ki sama sebe smatra za sposobno, biti tej družbi voditeljica v konkretnih službah in odgovornih mestih, se ne more in ne sme zanašati samo na to, da ji bo pomagal nekdo drugi, marveč mora vzeti svoj problem sama v roke in ga po svoje rešiti.

Ne dvomimo, da je to tudi želja te inteligence same. Toda vprašanje je: kako? Kako naj sedanja inteligenca reši svojo krizo, ki je, kakor vidimo, zvezana s krizo vse družbe, ko bi to pomenilo, da mora ta brezposelna inteligenca naenkrat prevzeti celo inicijativo, dočim je še pred trenutkom bila popolnoma izrinjena iz družbenega delovnega toka in neorganizirana.

To vprašanje se da rešiti samo v zvezi s temeljno nalogo, ki jo ima inteligenca v družbi.

II.

Razen ljudi s prav majhno ali precejšno splošno izobrazbo je bila v družbi zadnjih sto let inteligenca, ki je družbo vodila in organizirala. Ta plast je imela posebno izobrazbo in sicer primerno za najvišje poklice v družbi — imenovali so se inteligenčni poklici. Služba v teh poklicih je bila častna in tudi precej odgovorna, posebno pa je bila varna in dobro plačana. Zato so se dvigali v te poklice iz nižjih slojev najbolj razumni ljudje. Ideal staršev je bil, izobraziti otroke za meščansko pojmovan duševni poklic. Priprosti ljudje so s tem mislili umsko delo in boljši zaslužek ter s tem udobnejše življenje.

Kako pa je sama inteligenca presojala svoje delo in svojo nalogo v družbi?

Bržkone smemo reči, da inteligenca sama ni imela o svojih dolžnostih do družbe dosti temeljitejšega pojma. Ni se mnogo trudila, da si sociološko razjasni samo sebe in si potem določi metode, delo in cilje. Z navadnim izrazom lahko rečemo, da o tem ni premišljala. Bila je preindividualistična, egocentrična in komodna. Njeno življenje je potekalo udobno in brez velikega tekmovanja. Zdelo se ji je samo po sebi razumljivo in naravno. Le redki so bili ljudje, ki so komodnost kritično ocenjevali, še manj je bilo takih, ki so poskušali izobraženega človeka prevzgojiti in iztrezniti k resnemu delu. Zaman so strokovnjaki opozarjali, da sta individualizem in liberalizem nevarna smer vzgoje. Priti je morala gospodarska kriza, da so se inteligenti pričeli zanimati za sociologijo. Medtem pa je bilo že mnogo dela zamujenega in najlepši čas za znanost je minul. Prišel je gospodarski boj med inteligenco in z njim dnevno usmerjena politika, boj za privilegije, ki so bili dotlej vsem na uporabo, a so zdaj le še monopol.

Organizacija družbe je postala takšna, da ne zaposluje več vseh ljudi. Spomniti se moramo, da po naši prejšnji definiciji te organizacije ne vodi in ne upravlja nihče drugi nego inteligenca in je torej ta sama kriva današnje krize. Proti tej trditvi, ki ni nova, a tudi ne dovolj upoštevana, bi mi kdorkoli lahko ugovarjal, češ da družbe ne vodi inteligenca, temveč jo vlada vsakokratna oblast. Vendar pa ta ugovor ne velja.

Oblast je vedno v rokah izobraženih ljudi. Vsak izgovor, da je oblast sama surova sila, je samo na pol resničen. Drugo polovico dejstva, da vlada vsaka oblast s silo, smemo izraziti točneje tako, da vlada vsaka oblast s pristankom ljudstva, in sicer v prvi vrsti tako, kakor je vseh najbistroumnejšim izobražencem, torej z njihovim pristankom. Tudi slabo vladati je mogoče samo s pristankom inteligence.

Tem bolj velja ta trditev za naš čas. V dvajsetem stoletju je inteligenca mnogo več nego pa tistih ljudi, ki so neposredna oblast v državah. V dobi parlamentarizma je bila dana vsem inteligentom možnost, da se uveljavljajo s pozitivnim socijalnim delom.

Inteligenca pa se ni znala ali ni hotela uveljaviti pozitivno, ni se prilagodila novim razmeram, novi stopnji družabnega razvoja. Posledica te nespособnosti je sedanja socialna kriza.

Prvo, kar se nam zdi vzrok nezaposlenosti, je torej nesposobnost. Omenil pa sem tudi pomanjkanje volje in vendar si težko mislimo človeka, ki ne bi hotel sam sebi koristiti in si enako ne moremo misliti cele plasti ljudi, ki bi delali proti lastnim interesom. Verjetno je sicer, da je inteligenca nihala med razumnim preudarkom za bodočnost in med trenutnimi osebnimi koristmi. Tudi to je lahko pravilna razlaga. Vendar naša naloga ni otipavati minulo vest inteligence. Posebno pa ne smemo inteligence moralno obsoditi, dokler še

nismo odgovorili na vprašanje, ali je inteligenca sploh razumela, kam gre z napačnim razvojem družbe in ali je sploh vedela za napako. To vprašanje bom poskušal tu v kratkih besedah nakazati in po možnosti dati jasen odgovor.

III.

Za razumevanje družbe in svojega mesta v nji bi inteligenca potrebovala predvsem izčrpnega znanja o naravi družbe, o njenih lastnostih, življenjskih zakonih, razvojnih zakonih in ciljih ter o vsakovrstnem razmerju socialnih sil in socialnih možnosti. Imeti bi morala čim večje sociološko znanje.

Sociologija ali veda o družbi bi morala biti najmočnejše razvita in najbolj razširjena znanost. V resničnem življenju je pa obratno: Sociologija je najbolj zanemarjena izmed vseh ved. Ako pregledujemo in proučujemo vso dosedanje sociologijo, vidimo, da prav za prav v nji inteligenca ne najde odgovora na svoje vprašanje in da prav za prav sociologija še niti ni znanost. Imamo sicer ogromno literaturo, ki spada k sociologiji in močne pomožne vede imamo, do sociologije pa se človeški um še ni povzpел. Marsikdo je že mnogo slišal o sociologiji, socialnih vedah itd. Tudi na univerzah je ponekod učni predmet. Toda vsa ta kupčija s sociologijo je kruta laž. Dejansko se predava sociologija malokje, oziroma se predavajo pod njeno firmo razne statistične discipline in metode za izdelovanje sociološke statistike ter zgodovina sociološke literature, ne predava pa se sociologija, kljub temu, da vsak izobraženec ve, da je neki A. Comte to znanost utemeljil in da so jo gojili že stari Grki etc. Marsikdo ve, da imajo največ tako zvane sociologije Nemci, in vendar je tam socialna kriza pokazala, da nemški narod ne rešuje svojih vprašanj z razumom in boljšo metodo — temveč baš z nasiljem, kar znajo tudi popolnoma neizobraženi ljudje. Ako kdo še misli, da imamo dobro, veljavno sociologijo, potem mora nad človeštvom obupati, kajti sedanost je dokaz, da si znanstveno, to je z razumom, človeštvo kljub vsemu ne zna pomagati.

V bistvu pa sociologija še ni niti odkrita in kot znanost ni mogla biti priznana ne uveljavljena. Zgodovinski razvoj te vede nam kaže, da do sedaj ni bila nujno potrebna. Družba potrebuje sociologije, toda ustvari si jo šele takrat, ko bo inteligenca nujno potrebna. Mogoče je ta čas že prišel. Sodobna inteligenca je odvisna od svojega znanja sociologije in njena usoda se bo rešila šele takrat, ko inteligenca sociologijo spozna in uveljavi kot znanost in socialno učiteljico človeštva, ko ne bo poučena o družbi samo s pomočjo opisne zgodovine, ki se trdovratno drži v sedanjih šolah, temveč bo znala iz zgodovine s pomočjo sociologije odkrivati svoje naloge v prostoru in času.

Za danes naj zadošča ugotovitev, da naša sedanja izobrazba ne vsebuje znanja sociologije in da mi še nismo prava, sodobna inteligenca.

Vsa ta dejstva vplivajo v obliki socialne krize na nas in zahtevajo, da si sedanja izobrazena mladina ustvari vsaj približno sliko svojega položaja v družbi in zgodovinskem trenutku. Naša prva skrb mora biti, da si najdemo izhodišče in se potem vrnemo v družbo kot njena potrebna in koristna plast.

IV.

Predstavimo si družbo kot zadrugo, ki vse sama pridobiva, kar potrebuje. Ena plast ljudi so starci, druga delavci, tretja otroci. Vsi potrebujejo stvarne in duševne oskrbe. Najumnejši, to je srednja plast, dela, večina dela ročno. Hrane in obleke je že dovolj za vse, toda starci, ki gospodarijo, ne dajo blaga iz skladišč. Najumnejši pa jim ne znajo dopovedati, da je blago vendar treba izročiti ljudem, ker sicer nima smisla, da bi ga še izdelovali.

Starci ustavijo delo in pošljejo polovico ljudi na cesto brez oblek in brez hrane. Otroci bi v takem primeru uganili, da so starši zblazneli in bi si sami poiskali novih življenjskih možnosti. Sestaviti bi si morali načrt, izbrati metode in način razdelitve vseh pridelkov.

Upošteval bi predvsem temeljne znake vsake družbe, in ti so:

1. Družba je skupnost, ki zagotovi vsem življenje.
2. Družba je delovna skupnost za izboljšanje življenjskih razmer.
3. Družba skrbi za trajno vzgojo in izobrazbo svojih članov.

Z razvojem in razmnožitvijo postane družba komplicirana. Razna dela zahtevajo specializacije. Ljudje se razdele na poklice. Toda vsi se ne smejo specializirati tako, da bi se pri tem izgubila sinteza vsega dela in vse organizacije. Proučevati je treba družbene zahteve kot upravičene zahteve posameznika in celote. Te zahteve bi smeli imenovati potrebe. Družba mora potem producirati vse, kar potrebuje. V tem smislu mora voditi svojo izobrazbo in spopolnjevati organizacijo. Delati morajo predvsem vsi ljudje. Vsem pa mora biti za delo zagotovljena življenska in delavna možnost.

Plast vodečih in upravljajočih se mora spopolnjevati sama. Izbirati mora iz mladine najsposobnejše, tem pa mora dajati pravo smer. Kar je inteligenca izkustveno ugotovila, se mora urediti kot praktično znanje. Kar je raziskala iz zgodovine in obstoječih form, mora urediti kot znanost o družbi ali družboslovje, kar je dobila pogleda v naravo in njene zakone, mora urediti v naravoslovju.

S to kulturno vsebino, ki zajema vse življenje, mora znati gospodariti kot s snovjo, s katero mora ustvarjati nove pridobitve in opravljati tudi zvezo med dobami s tem, da izroča potomcem najboljše izmed dane produkcije in doseženih metod in načinov dela.

Na prvi pogled vidimo, da v dobi, ko še ni mogoča najvišja izobrazba vseh, odpade skoraj vse tako zvano socialno in kulturno delo na izobražence in inteligenco. Zato se mora inteligenca na svojem področju tega dela žrtvovati za vse. Inteligenca mora imeti zavest, da je odgovorna za vse človeštvo, da ona predstavlja družbo.

Kot drugi primer pa vzemimo možnost, da nova generacija v družbi prevzame odločilne službe in z njimi družabno vodstvo. Nastopivša generacija mora v takem primeru nadaljevati v življenju natanko tam, kjer je njena predhodnica končala. Torej mora znati in poznati delo v vseh področjih življenja, v vseh panogah gospodarstva in uprave, vladanja in ustvarjanja. Že to, da je postavljena v svet, ki je z ljudmi zrastel in je sam živ — pa bodisi, da je bolan ali gnil ali zdrav, že to, da moramo stati v tem svetu in iskati poti iz njega, zahteva temeljitega študija. Sklep je zmerom eden in isti, in sicer ta, da vsaka generacija mora spoznati vso zakonitost družbe. Šele takrat bo znala v nji tudi živeti in delati. Takrat pa ji tudi nihče ne bo več mogel vzeti zato — pravice.

Naloga inteligence je torej predvsem ta, da proučuje svet socialne organizacije in kulturnega dela, ustvarjanja. To pa je področje sociologije kot znanosti o družbi in njenih življenjskih zahtevah in potrebah.

Tega dela ni izvajala inteligenca in zato danes svet nima niti pojma o družbi kot prirodnem pojavu. Zato inteligenca sama nima pojma o svojem delovnem področju in ne najde zaposlitve, zato ne vidi priložnosti za delo, ki je najnujnejše, a kamor slučajno pade, mora priznati, da nima moči, ker ne pozna in nima delovne metode. Takšno najnujnejše delo pa je v našem času reorganizacija družbe. Naša doba zahteva od inteligence maksimalnega napora.

V.

Reorganizacija družbe je brez dvoma najtežje, kar moremo na svetu najti kot delo ene generacije. Reorganizacija je sprememba po načrtu. Vemo pa, da življenje ne more vkloniti noben načrt, oziroma, da mora vsaka reorganizacija življenja biti organska, upoštevati mora njegove zakone.

Z druge strani moramo pomisliti, da bi reorganizacija družbe pomenila tudi spremembo nas samih. Mi se moramo prvič uživeti v novo formo, doživeti moramo to formo kot enoto, da moremo doživeti tudi njene posamezne dele, ki jih še ni, a morejo nastati iz delov prejšnje oblike. Predvsem mora živi človek, morajo vsi živi ljudje postati nosilci te nove družbe. Ako to že načelno ni mogoče, potem take reorganizacije ni treba, ker bi bila napačna in nemogoča. Poglavitna zahteva je torej za inteligenco, doživeti je družbe, vsega človeštva kot enote. To je sintetično, vrstno doživetje, poglobitev socialnega instinkta pa je edina pot, po kateri pride posameznik do njega.

Dosedanji izobraženi človek tega doživetja še ni dosegel. Ako presodimo človeka strogo in resnicoljubno, spoznamo, da globoko socialno čuvstvo inteligentom doslej ni bilo potrebno. Evropa na primer je napredovala, in razen vojn, ki so se zdele nesreča, se je beda ljudstva zmanjševala. Bile so dane možnosti, da se življenje vsega ljudstva ali naroda zboljša. Najudobneje pa je živela inteligenca sama. Z delom in pridnostjo si je lahko vsakdo zagotovil življenje in spoštovanje. Družba je napredovala. Človek pa, dokler se mu dobro godi, ni pesimist in trpljenja posameznikov ne jemlje resno, ne razmišlja o njem, ne obuja socialne vesti v sebi. Doživeti mora nekaj velikega, da se njegov vrstni čut obudi in postane vest aktivna.

Enako doživetje je potrebno, ako hočemo dojeti predstavo družbe, ki nam jo pričenja odkrivati moderna analitična sociologija. Sprejeti moramo stvarno socialnost, ki v družbi razlikuje dvojce gospodarstev: 1. Gospodarstvo kot proizvodnja in razdelitev telesnih dobrin. 2. Gospodarstvo duhovnih dobrin.

Obe vrsti gospodarstva sta utemeljeni v naravi človeka, razlika med njima pa je predvsem ta, da nastajajo prve materialne dobrine iz stika med človekom in ostalo mrtvo ter živo naravo, druge pa iz stika med človekom in duhom ali značajem družbe same.

Inteligenca mora poznati in priznavati prirodne zakone gospodarstva.

VI.

Naravna pot družbe je, da si namerno najprej organizira stvarno (telesno) gospodarstvo. Zadostiti mora neobhodnim telesnim zahtevam in je zaradi tega to gospodarstvo največje delovno pa tudi upravno področje. Namerna organizacija snovnega gospodarstva pa ima dve veji ali komponenti.

Prva je delo. Vsak človek v družbi doraste s tem, da doraste v njem tudi želja za delo, to je, za namerno preživljanje sebe in svoje rodbine. To je postalo ali pa je že od narave splošna lastnost in nimamo mnogo ljudi, ki bi ne hoteli delati.

Težavneje je z drugo komponento snovnega gospodarstva, ki je razdelitev dobrin.

Razdelitev dobrin ali gospodarska uprava je tudi delo. Toda odločilni stik ni tu več stik med stvarino in delavcem, temveč je odločilen že stik človeka z družbo, odločilna je socialnost. V neposredni proizvodnji sami se oseba ne more okoristiti in noče okoristiti v teku delovnega procesa samega. Saj mora izdelek brez ozira na svoje vzporedne želje pravilno in čim popolneje izdelati, da doseže uspeh.

Drugače pa je pri upravi in posredovanju dobrin. Tu je človek v samem procesu posredovanja v stanju, da dobrino odda ali je ne odda, da jo spremeni, zadrži za nekaj časa itd., kajti delo tu ni več odločilno za uspeh njegove osebe, temveč je vmes možna še *špekulacija*.

Kdor ima dobrine v svoji oblasti, ta jim lahko določa ceno in s tem na pr. zastavlja tudi proizvodnjo, odjem itd.

Posredovanje dobrin si je tudi ustvarilo plačilna sredstva, s pomočjo denarnih vrednotnic si je olajšalo izmeno blaga. S pomočjo denarja je narastla možnost, da se kopiči blago ali pa kapital. S kapitalom je nastal takšen sistem gospodarstva, ki obseže večje socialne enote in tudi intenzivnejše nego jih more obseči nepremično bogastvo ali blago samo. Upravitelj dobrin je postal diktator trga in je lahko tudi izključil iz delovnega procesa več ljudi, ker jih je lahko izključil iz trga. V naši dobi vidimo, da so milijoni ljudi tako odpadli od gospodarskega procesa družbe in s tem obenem izgubili za kapital sleherno vrednost. Brezposelnih kapital več ne upošteva, ker jih v svojem procesu ne potrebuje, kvečjemu so mu balast in jih vzdržuje s podporami le toliko, kolikor te podpore dobi iz darov zaposlenih ostalih delavcev.

Prav tu pa vidimo, da je bila in še je upravitelj kapitala baš inteligenca. Slika se je le toliko spremenila, da je tudi del inteligence danes izrinjen iz gospodarskega procesa in je s tem izgubil ta del inteligence ves pomen. Nastal je *razkroj inteligence*.

Razkroj inteligence pa povzroča, da politično življenje postaja neizprosno boj. Kajti dejanski je danes že več inteligence izgubilo svojo službo nego se zdi na prvi pogled. Koncentracija kapitala je vrgla na breg milijone izobraženih ljudi, ki so se učili zato, da postanejo kapitalisti. Kar je bilo napačno, se jim je zdelo prav, dokler so si obetali od tega korist. Vsa inteligenca je vzdrževala v šolah kapitalistično spekulativno vzgojo. Razkroj je prinesel za večino veliko živlensko razočaranje. Princip privilegijev se ni obnesel. Zato se je inteligenca obrnila proti temu principu, postala je socialnejša.

Po svetovni vojni smo imeli in zdaj že pet let imamo spet v Evropi velik val tako zvane socialnosti. Inteligenca se uvršča med mase bednih ljudi, kakor da je vse svoje prejšnje principe opustila. Proti kapitalistom pa nastopa s političnimi organizacijami in dosega ponekod majhne uspehe s tem, da vrže iz službe drugi del inteligence. Imamo torej isto sliko kakor da se pes lovi za rep, in ta proces nima konca. Ta proces je dokaz, da inteligenca zase ni našla prave rešitve krize.

Inteligenca evropske šole se je razširila po vsem svetu. In po vsem svetu se je inteligenca razkrojila ter pričela med seboj vojno za nekaj, ne da bi sama vedela, za kaj. Izhod iz tega procesa je že zaradi tega skoraj nemogoč.

Iz prejšnje označbe, da je inteligenca vodstvo družbe in da ni drugega vodstva razen nje, je razvidno, da se inteligenca zmerom mora boriti za nekaj, kar v bistvu sama čuti in razume, kar pa mora obenem pomeniti pozitivno spremembo družabnega stanja. V sedanjih govorici bi rekli, da se mora inteligenca boriti za kulturni napredek. In imeti mora o tem jasne in trdne pojme, imeti jih mora razložene in opredeljene, da se z njimi legitimira. Samo legitimna borba za napredek more doseči uspeh.

Vsi znaki sedanje inteligence kažejo, da si te legitimacije za reorganizacijo ni pridobila. Sedanja inteligenca je izgubila ugled v družbi in izgubila zaupanje. Obenem je s tem povzročila negotovost velekapitala, ako so njegovi interesi s koncentracijo kapitala začeli nasprotovati interesom inteligence. Saj se število inteligence množi, število velekapitalistov pa je omejeno.

Pogled na sedanjo strukturo gospodarstva nam da naslednjo sliko: namesto sporazuma med inteligenco na podstavi skupne kulture, ki je vedno možna, se je uveljavil kaos. Zakoni gospodarstva so sčasoma zrastle čez glavo inteligenci in s tem vsej družbi. Velekapital je še edini nadaljeval njeno delo v prejšnji smeri in zašel v slepi tir. Zaposlitev ljudi je zašla v nered. Upravni sistem družbe je postal neproduktiven. Vse to bo trajalo dotlej, da se inteligenca spet dvigne nad ravnino podzvestne družbe in z jasno predstavo zajme družbo kot formo z njenimi naravnimi zakoni. Samo to more upostaviti med inteligenco izgubljeno disciplino in jo usposobiti za socialno delo. Inteligenca se mora uvrstiti v delovni proces iniciativno, to je z novim načinom dela.

VII.

Metode socialnega dela izvirajo iz kulture kot oblike družabnega razvoja. Med temi metodami moramo razlikovati dvojne.

1. Vrsto metod materialnega dela ali metode za uporabo elementarnih sil. To je tehnika v dosedanjem smislu.

2. Vrsto metod socialnega ali duhovnega dela, ustvarjanja.

Že na prvi pogled vidimo, da je v naši dobi med tema vrstama nesorazmerje, nesimetričnost. Tehnika je na višku, socialno delo je pa postalo nejasen poj. m.

Da si to pojasnimo, moramo poseči nazaj, do tja, kjer smo omenili, da se deli gospodarstvo na gospodarstvo kot proizvodnjo in upravo stvarnih dobrin ter na gospodarstvo duhovnih dobrin. Doslej smo si ogledali prvo in zdaj si lažje ogledamo duhovni svet. V prvem področju smo rekli, da je družba zmerom pripravljena delati. Prav tako močno pa je družba pripravljena tudi duhovno delati, oblikovati samo sebe.

To pripravljenost za duhovno sprejemanje in dajanje smemo imenovati duhovnost. To vest in samozavest, zavest družbe — imenujem duha. Tudi v tem duhovnem svetu veljajo zakoni narave. Veljajo zakoni prirode in kulture. Zato mora vsak inteligent poznati ta svet. Splošna izobrazba mora obsegati tudi duhovnost. Vidimo torej, da duhovna izobrazba ni samo poplemenjenje človeka, da je za socialno delovanje delovna izobrazba. In to izobrazbo si mora sedanja inteligenca spopolniti. Stari pojem o duhovnem življenju je napaden.

Dopolnitev naše izobrazbe v tej sferi nam da sociologija. Razumljivo je, da se na tem predavanju ne moremo poglobiti v vse njene opredelitve, da bi z njeno pomočjo konkretno rešili brezposelnostni problem v korist konkretnega posameznika. Gotovo pa je to za posameznika in za skupnost edina pot.

*

Mislim, da zdaj lahko zberemo glavne misli, ki jih vsebuje to predavanje. Videli smo:

Da je plast inteligence dvojna, in sicer izobraženstvo s splošno izobrazbo in pa tisto izobraženstvo, ki se mora specializirati, med tem posebej razlikujem tisto izobraženstvo:

1. ki družbo vodi in upravlja stvarno produkcijo, ter
2. tisto, ki vodi in upravlja družbo s tem, da duhovno vodi in dela ali ustvarja.

Ta razdelitev dela je naravna. Dalje smo videli, da je izobraženstvo to delitev dela izgubilo in je danes več ne razume ter se ji ne podreja, ker je

vzgojeno individualistično, egocentrično in egoistično, kar je povzročilo, da se je umska izobrazba izkoristila samo sebično in predvsem gmotno. Tako je nastal velekapital, ki ga izobraženstvo ne more več kontrolirati in disciplinirati.

Ker pa nobena druga plast razen inteligence ne more razumeti družabnega razvoja kot celoto, in je ta ne razume, je zašla družba v paniko. Vlada jo zakoni kapitala.

Proti absolutni anarhiji kapitala je pričela nastopati inteligenca z dvema gibanjima: eno je politično, ki pa nima uspeha, ker se inteligenca vrti v krogu uničevanja, ker je politika duhovna sfera, kjer ta inteligenca delovnih metod nima in se poslužuje zato nasilja.

Drugo gibanje pa je gospodarsko, in sicer v tej obliki, da poskuša inteligenca disciplinirati velekapital. Opažamo, da se je obrnila inteligenca instinktivno in praktično proti egoističnemu individualističnemu in liberalističnemu gospodarstvu z dobrinami, ter pričela uvajati konkurenčno gospodarsko obliko — združništvo.

V mnogih državah vidimo, da javnost podpira zadruga, da jih privilegira. Prav tako vidimo, da politično delovna inteligenca s pomočja fašizma poskuša uvesti korporacijo, da likvidira ali vsaj na videz likvidira anarhijo kapitala, ko hoče ustvariti nov političen red.

V zvezi z vsem tem razvojem družbe moramo omeniti važen obrat v miselnosti in značaju izobraženstva, ki ga moramo zaznamovati v zadnjih letih — to je silen razmah organiziranja, silna zahteva, da se napravi red, in mogočen klic za brezpogojno poslušnost organizaciji, klic za disciplino, da — celo za slepo pokorščino onemu, ki ima moč ali uspeh.

In zdaj lahko tudi rečemo, da bosta želja za red in ta silna disciplina izobraženih ter napol izobraženih inteligentov rodili uspeh in kulturni napredek šele takrat, ko bo inteligenca našla javno kulturno koncepcijo, kulturno metodo in kulturnega človeka, človeka dobe.

Rezultat sociološke analize in resničnosti našega časa je torej isti:

Samo v obliki dela za blagor in napredek vsega človeštva je mogoča popolna zaposlitev inteligence.

Nemec o jadranskem vprašanju

Josef März: *Die Adria-Frage*. (Jadransko vprašanje.) Beihefte zur Zeitschrift für Geopolitik. Heft 11. Berlin—Grünwald 1933. Kurt Wowinkel Verlag G. m. b. H., str. 352.

Nemški časnikar Josef März je jadranskemu vprašanju napravil veliko uslugo. V poljudni znanstveni obliki je napisal izredno uspeli politični priročnik jadranskega problema. Z lahkoto reporterja veže znanstvene zaključke v originalne sinteze, znanstvene dokumente pa spremlja s prijetno fabuloznostjo. Baje je to lastnost geopolitične metode obravnavanja političnih problemov. Žalibog pa v tej metodi Josef März ni dosleden, ker je v obravnavanju italijanske in jugoslovanske teze obstal le v vlogi zgodovinskega in geofizičnega opazovalca in je iz razumljivih političnih razlogov (istovetnost položaja južnega Tirola z našimi manjšinami v Italiji) tvegaj raje, da ostane advokat jugoslovanskih tisočletnih pravic, ki so danes trenutno tudi v računu nemške politike na Jadranu. Josef März je izvrsten politični fotograf. Da je položaj naše manjšine v Italiji nepristransko podal tak kakor je, smo mu iskreno hva-

ležni. Geopolitična metoda obravnavanja politike je specifično nemška iznajdba. Ker nemška diplomacija nikdar ni imela dovolj fantazije, da bi znala operirati z abstraktnimi vrednotami političnega dogajanja, je zmiraj stremela za tem, da v borbi za prodor svojih političnih zahtev zgradi hkrati ogromne zgradbe nemške politične stvarnosti in discipline, ki naj s svojo kategorično imperativnostjo preplaši ves svet. Josef März se je v obravnavanju jadranskega vprašanja posluževal te metode in v prilogi oficijelni jugoslovanski tezi z izredno logično doslednostjo izračunal vse trenutne danosti italijansko-jugoslovanskega razmerja. Ker pa je trenutno politično obravnavanje obsojeno zgolj na historično gledanje političnih problemov, je Josef März danes absolutno aktualen, dasi po našem mnenju netočen.

Zelo dober je J. M. takrat, ko podaja zemljepisni položaj jadranskega problema. Njegovi zaključki o osebitostih zapadne in vzhodne obale so zelo zanimivi. Kakor vidi v dejstvu, da je šele zedinjena Italija dala zapadni italijanski obali od Venecije do Brindisija imperijalističen pomen italijanski politiki na Jadranu, tako vidi v politiki enotne Jugoslavije možnost ojačene afirmacije jugoslovanske posesti na Jadranu. Če pa govori že o tem, bi J. M. ne smel storiti te napake, da v organizaciji banovin ob obali vidi pretiran pomen te politike. Ko opisuje dalmatinsko obalo, je izredno točen in tujsko-prometno razkošen in mu moramo biti poleg tega hvaležni še zato, da v nemško znanstveno literaturo dosledno uvaja samo slovanska imena dalmatinske obale, dasi Ljubljana še zmiraj stalno ostaja Laibach tudi v njegovi knjigi.

Gospodarstvo in njegov razvoj ob Jadranu je najboljši del knjige. Gospodarske odnose med Jugoslavijo in Italijo podaja tako kakor so, ne da bi pri tem tvegala politične osnove tolikih, a zmiraj neuspešnih trgovsko političnih pogodb med obema državama. Da so nettunske konvencije propadle, vidi M. krivdo le na zaslugi hrvaške opozicije v beograjskem parlamentu pred 20. junijem 1928. ne pa v izredno dobro zaigrani politiki obojestranske sabotaže, ki je le hotela dobiti na času in počakati ugoden trenotek za obračun tostran in onstran Jadrana. Njegova statistika dalmatinskega in italijanskega pomorstva je izredno točna in navaja važne statistične momente obojestranskega gospodarskega razmerja. Le da tudi tu J. M. ostaja pri masivni konstataciji, ne da bi izvajal politično afirmacijo vzhodne in zapadne obale, kakor jo prinaša nova politična generacija Srednje Evrope. Pri tem se J. M. ne bi smel bati, da bi se kdo ustrašil velikonemške maske o »Mitteleuropi«.

V obravnavanju narodnostnega vprašanja je J. M. zelo pravičen. Poiskal je in navaja točne podatke o Slovencih v Italiji in z vidnim sočutjem obravnava položaj slovenske manjšine v Italiji. Našel je Slovence v Beneški Sloveniji tja do Čedad in Vidma, opisal trpljenje naše manjšine na Goriškem in v Trstu. Položaj 600.000 naših sonarodnjakov v Italiji pa obenem deloma primerja z življenjem nemške manjšine na južnem Tirolskem, oboje pa nato primerja s pravicami in kulturnimi privilegiji peščice Italijanov na dalmatinski obali. Statistično podaja maloštevilno naseljenost Italijanov po dalmatinskih mestecih in nato obstoj italijanskih šol z italijanskim učiteljstvom za peščico italijanskih učencev primerja s kulturnimi pravicami stotisočev slovanskih manjšin v Italiji, ki nimajo nobene šole in nobenega svojega učitelja več. V to sentimentalno politično razmotrivanje vplete tudi številko slovenskih izseljencev iz Primorja v Jugoslavijo in drugam — 120.000 da se jih je izselilo v zadnjih letih —, kar nas lahko navdaja z grozo. Tolik beg z naše zemlje! Za vso to politiko pa J. M. navaja zelo dobro sodbo, ki si jo je treba le zapomniti: »Če hočemo biti obem stranem pravični, ne smemo pozabiti tega: pri mirovnih

pogajanjih so jugoslovanski delegati pač pod nekim pritiskom, nikdar pa pod diktatom prepustili ozemlje s slovanskimi manjšinami Italiji. Sicer nadaljnega razvoja niso mogli predvideti. S tem pa je slovanska manjšina bila prepuščena notranji italijanski zakonodaji in je zato pravno zgolj zadeva Italije, kako s svojimi Slovani postopa.« (Str. 209.)

Zgodovinski del knjige, ki obsega skorajda eno tretjino, je J. M. posvetil precej izključno obravnavi slovanskega značaja dalmatinske obale. V tem oziru je knjiga odlične informativne vrednosti za vsakega, ki bi moral kdaj razpravljati in se dokumentirati pregledno v tem vprašanju. J. M. je jasen, ni dolgovezen in v svojih zaključkih izviren. Žal ravno v teh zaključkih ne mara iti do konca in zato nam skromnim Slovencem sličen političen plaidoyer ne izzveni dovolj iskreno. Mi namreč ne verujemo v masivno obračunavanje političnega izživljanja in tukaj nam je J. M. vse preveč oficijelno dogmatičen, da bi nam mogel biti slovensko neposreden. Seveda se lahko pri tem izgovarja na svojo geopolitično metodo, pa tudi tukaj bi morali poudariti svoj kos slovenske politične »masivnosti«.

V tem oziru je posebno poglavje o položaju dalmatinske obale v 19. stoletju zanimivo. V borbi za hrvatstvo dalmatinske obale v okviru Avstrije vidi J. M. le borbo slovanstva proti italijanstvu, ki da se je danes z obstojem enotne slovanske države ob Jadranu zaključila. Borba med dunajsko in beograjsko vlado po l. 1912 tudi pokazuje, kolik je bil takrat srbski interes za jadransko obalo. V tradicijah tega gledanja je bil zaključen l. 1915 tudi prosluli london-ski pakt, ker je italijanska diplomacija trdno verjela, da srbska vlada v borbi proti londonskemu paktu nikdar ne bo iskreno zahtevala več ko pa srbsko obalo, ki da sega od Dubrovnika do Skadra. Nezaupljivost srbske diplomacije, kateri je realno računanje z možnostjo jugoslovanske državne enote povzročalo že tedaj sumljivo omahljivost, je le večalo diplomatsko zbežanost jugoslovanskega komiteja, ki ga je vodil dr. Trumbić. V likvidaciji londonskega pakta tako italijanski diplomaciji niti ni bilo treba biti preveč lokavim, da je v različenosti »jugoslovanskega« in »srbskega« gledanja izsilila to, kar je hotela. Zdi se mi, da je že takrat italijanska delegacija opazila, da bo položaj Dalmacije v 20. stoletju isti kot je bil v 19. stoletju pod Avstrijo in da bo v borbi različnih nacionalnih sfer na vzhodni obali »italijanaštvo« v Dalmaciji igralo danes isto vlogo kot jo je pod ranjko Avstrijo. Zato J. M. čisto pravilno, dasi iz drugih bolj površnih premis zaključuje, da so vsi mednarodni dogodki in pogodbe med Jugoslavijo in Italijo zgolj kompromisi in da predstavljajo le provizorije. J. M. jih utemeljuje zgolj z dnevnimi, realnimi in uradnimi političnimi razlogi, ki da so pač Jugoslaviji v razvoju diktirali zmiraj slabšo pozicijo napram italijanski diplomaciji.

Sicer geopolitična metoda odločno odklanja vse ideološke in sentimentalne motive obravnavanja mednarodne politike. Vendar se mi zdi, da je J. M. tudi z geopolitičnega stališča gledajoč opustil nekoliko važnih momentov, ki govore v prid absolutni, pravični rešitvi jadranskega vprašanja. V danem političnem trenutku mu moramo biti vendarle hvaležni za njegovo objektivno zavrnitev italijanske teze o rešljivosti jadranskega problema. Odklanjamo pa njegove pomanjkljivosti, ko presoja ureditev vzhodne obale Jadranskega morja in iz njenih geofizičnih in geopolitičnih danosti ne poseže v razčlenitev političnih faktorjev Srednje Evrope, ki bodo slejkoprej igrali prodorno vlogo na dalmatinski obali. Čim večja je bila enotnost Italije na zapadni obali, tem večja je bila prodornost italijanskega imperijalizma na Jadranu. Edinstvo Italije se je izvedlo pod vodstvom Italije, s tem da je Italija absorbirala Piemont.

Zdi se nam, da v Srednji Evropi razvoj ne gre nikjer v tej smeri in smo

še le v dobi, ko se tod različni imperijalizmi komaj iščejo. Dasi bi J. M. lahko tod našel obilo podlag za utemeljitev geopolitičnih točno omejenih in ločenih novih političnih oblik, vendar tega ni v knjigi niti nakazal, čeprav se že danes tudi s sodelovanjem italijanske diplomacije ta razvoj oblikuje. Ker pa geopolitična metoda ne dopušča eventuelne »revolucionarne ali reformistične« politične vizijonarnosti, nam je J. M. ostal trenutno dolžan odgovora o vlogi »Mitteleurope« na Jadranu. Mi bi se takega neposrednega obravnavanja prav nič ne bali, mnogo bolj nas pa plaši tako širokogrudno in spontano hvalisanje našega trpljenja, ki nas tako z našega kakor tudi z Märzovega stališča stavlja v neko čudno sumničenje »političnega renegatstva«.

Josef März in njegova knjiga »Die Adria-Frage« zaslužita, da se čitata, dasi nam Slovencem njegova delna geopolitična metoda politično še premalo pomeni.

Augur.

Ocene

Hristo Negedusić:

PODRAVSKI MOTIVI

Trideset i četiri crteža. S predgovorom Miroslava Krleža. Minerva, nakladna knjižara. Zagreb 1933.

Prvi primer za izdajanje slikarskih reprodukcij izrazito socialne smeri v knjigi, oblikovno in vsebinsko seveda pod vplivom podobnih nemških izdaj. V to posnemanje tako in tako jadra najbrž preveč sicer povečini simpatično izdajanje sodobne književnosti bodisi pri novih belgrajskih ali zagrebških založbah. Hegedusićevi »Podravski motivi« so simpatični kot začetek nečesa novega pri nas, niso pa tako sprejemljivi z ozirom na originalnost. Slikar spada med zastopnike tiste zagrebške umetniške skupine, ki je krenila čisto na levo, vendar se zdi, da bolj pod vplivi od zunaj, po sekundarnih nagibih kakor pa nujnosti časa in njegovega neposrednega doživljanja. Zato so tako vidni in nezakritni vplivi začetnikov te vrste slikarstva: Kollwitzove in zlasti G. Grosa. Ta nesimpatični in za zrelo, iskreno umetnost nepotrební pojav je opazljiv prav tako pri Slovencih, v kolikor so se previdno spustili na to stran (n. pr. Pirnat). Posnemanje, v katerem se povečini motivno in oblikovno izživlja ta naša borna umetnost, je pogubno za vsako smer v umetniškem delu, še najbolj pa za socialno, ker mora govoriti o nemoči, o polovični višini in širini obzorja o ljudeh, ki so zadovoljni z vsem, tudi z nadomestki resnice. Tega občutka se človeku ni mogoče otresti niti pri Hegedusiću kljub bajnemu Krleževemu uvodu, kjer zagrenjeni za-

grebški trubadur lastnega nemira daje v bleščečem jeziku prve resnične smernice in označbe za to, kaj je prava socialna umetnost. In ostrih, kritičnih besed o večini te vrste ustvarjanja bodisi v književnosti, bodisi v likovni umetnosti (ker se pri nas vse glasneje in vse prevzetneje govori zadnji čas o nalogi »socialnega« v književnosti in slikarstvu, a se piše o teh odprtih in nevarnih vprašanjih v glavnem nepoučeno, skoraj zmeraj zlohotno, a največkrat nenadajeno. Treba je vzporediti opis socialne bede pri Balzacu, Stendhalu, Flaubertu s produkti naše tako imenovane »leve« lirike, pa lahko večino večino naših [in mednarodnih] tako imenovanih »levih« temat proglašimo z mirno vestjo za brezpredmetno in nepismeno zakasnitev. Kdor nima ne glasu ne posluha, ne more peti; pa naj poje tudi mar-sejezo, ga je vendar neugodno poslušati) pač ne moremo drugače razumeti, kakor da jih obrnemo delno predvsem na tistega, čigar delu stoji za uvod. Očitek neoriginalnosti, ki v vsem drži, kar se tiče oblikovne strani dela — risba, slog, stilizacija, kompozicija — malo ublažuje snov: beda podravskih vasi, beda poljan pod redkim drevjem, beračev, proščenj, sejmov, primitivnost v zaostalosti vsega tistega življenja, »hvaležnost« kmetškega proletarijata. To daje delu bližino kljub očitno nesamorasli obliki in majhni motivni varijaciji.

Podrobno ocenjevanje posameznih risb in motivov bi tu ne bilo umestno, ne smoteno, najbolj iskrene in človeške se mi zde slike o Pepeku. Kot poceni izdajo, ki bo dobro služila popularizaciji umetnosti, je pa knjigo vendar treba pozdraviti.

M. J.

»Krog«, zbornik leposlovja in razprav, je pravkar izšel s sledečo vsebino: Rajko Ložar: Človek in čas. Bogomir Magajna: Legenda o prevzetnem zidarju. Boris Orel: Na robu slovenske legende. Edvard Kocbek: Dnevne in nočne pesmi. Pino Mlakar: Misli o plesu. Božo Vodušek: Za preureditev nazora o jeziku. Mirko Javornik: Stvar brez obraza. Bogomir Magajna: Sedem dni. Vilko Ukmar: Pota moderne glasbe. Bogomir Pregelj: Romantična znanost. Božo Vodušek: Pesem pomladnemu vetru. Pesem o ločitvi. Zdravica v ranem jutru. Ludvik Klakočar: D. H. Lawrence in eros. Mirko Javornik: Beg v umetnost. Rajko Ložar: K novem stavbarstvu. Boris Orel: Prve pripombe k slovenskemu filmu. Vilko Ukmar: Ta strašni čas (kompozicija). — Zbornik »Krog« je izšel na 160 straneh poleg 8 strani glasbene priloge in 8 umetniških prilog na finem papirju, del slov. umetnikov Goršeta, Pavlovca, Maleša, del slov. arhitektov Tomažiča, Deva, slov. filma itd. Zbornik »Krog« stane Din 50.— in se naroča na naslov: Zbornik »Krog« Ljubljana, Bleiweisova cesta 20/III. Oni, ki žele prejeti zbornik po pošti, naj dodenejo za poštnino znesek Din 5.—.

ODMEVI ZMEDENE LITERATURE

To hočejo na vsak način postati »Odmevi slovenskega sveta«, alias odmevi zapoznelih literarnih penzionistovskih amaterjev, ki bi radi, ah tako radi, še enkrat obvladali poljane, koder se spreletavajo malo oblečene Muze. Ta list, ki je v začetku kot potrebno zlo naletel še na dokaj prijazen sprejem, deloma, ker smo Slovenci kljub robavsanju mehkega srca — to se vidi vsak dan bolj in vsepovsod bolj — deloma tudi iz usmiljenja do simpatičnega, dobrovoljnega urednika. Zdaj pa si je očitno oni list nadel mesijansko nalogo, obujati pokopane in s kritičnimi peresi in združenimi napori vse slovenske literature, pisane komaj komaj pomorjene literarne offsidarje, ki bi radi že tako ozko in borno obzorje slovenske umetnosti tesnili še bolj, najrajši do obsega in višine lastne skleda.

Eden takih rajnih literarnih težakov je na primer Engelbert Gangl. Vsi ga poznamo, vendar večinoma bolj po njegovih telesnokulturnih stremljenjih in delu za narod kakor po literaturi. Čast, kamor spada. Gangl je pri Sokolu to in to. vemo, piše po svoji funkciji, po glasu svoje vesti ter po zanosu svoje duše stvari, kakor jih je treba: tega vsega je toliko, da je povprečen ali nadpovprečen Slovenec ali Jugoslovan lahko zadovoljen. Njegovo ime se omenja v listih večkrat, kakor bi se, če bi napisal še trideset mladinskih ali rodoljubnih knjig, prav zatrdno. Toda kljub vsej sreči ima veliko nesrečo: prijatelje, ki bi bili radi menda odmevi njegove literature. Toda iz nič ni nič, tudi literarnih odmevov ne in vsi prijatelji doktorji in šolmaštri, rojaki in nerojaki, opravljajo Ganglovi literaturi Sisifove usluge, in to s takimi tiradami in venci, spletenimi iz rodoljubnih kurjih črev:

Nepristranski človek se nehote začudi plovitosti Ganglovega dela. (Razumen človek bi se čudil Ganglovi zaslepljenosti spričo pesniških polomov, ki jih je doživel.) Imponira mu ta nacionalni Tirtež z mečem v desnici in z liro v levici. (Mi, ki g. Gangla pogosto srečavamo po promenadi, vemo, da še nikdar ni držal v roki meča, ne sablje, razen morda kot mlad, navdušen Sokol pri kakih skupinskih vajah. Ponavadi, kadar roma po Aleksandrovi, mu namesto levjih las grškega junaka plapola izpod klobuka brada, namesto lire ima v levici palico in v desnici cigareto — čisto navaden zemljan, kot jih hodi isti čas po cesti tri sto in več.) Potem se kritika razpiše. Za priporočanje ene zbirke slavnate poezije je treba pokopa marksizma, enega svetovnega nazora, malce namigavanja, Vidmarjeve »kritike«, razizma, Bakuinovega revolucionarnega hejsovanstva, oblegovalnih jarcev rdečarske kritike — in nad vsem tem, nad podzemelskimi valovi baje stoji on, nacionalni borec in pesnik (borec je tisti, ki se bori in pesnik tisti, ki pesni, o Ganglu ni znano ne eno ne drugo)... Gangl, pesnik naše zemlje, zgodovine in rase, pesnik naših prirodnih lepot in bratske krvi... Če je res prvo, potem je slab geograf, če drugo, neobjektiven zgodovinar, če tretje, naj gre k Hitlerju, če četrto, si pod tem ne more nobeden pameten človek ničesar predstavljati in če peto, naj ga angažira »Putnik« za sestavljanje reklam. V slovenski literaturi in v literaturi sploh pa nima ničesar iskati ne on, ne razni Dizme in Sime s svojimi bolj ali manj okusnimi maščevanji nad kritiki in tudi ne vsa vrsta njihovih literarnih klovnov.

S. O. S.

KNJIGOVEŠKA IN KARTONAŽNA
DELAVNICA

MATIJA ŠIFRER

LJUBLJANA
VEGOVA UL. 6 TEL. 33-72

IZDELUJE VSA V TO STROKO
SPADAJOČA DELA SOLIDNO IN
PO NIZKIH CENAH
ZALOGA BELEŽNIH KOLEDARJEV

TELEFON 27-55

TISKARNA
„SLOVENIJA“
DRUŽBA Z OMEJENO ZAVEZO
V LJUBLJANI
WOLFOVA ULICA 1

*Izvršuje vsa v tiskarsko
stroko spadajoča dela
po zmernih cenah.*

*Časopisi, knjige, revije,
brošure, vabila, letaki,
plakati i. t. d.*

*Zaloga beležnih in stenskih
KOLEDARJEV.*

Besedo

**o sodobnih oprašanjih
naj čita vsakdo - inteligent
in delavec!**

Naročite!